

‘Van mij mag onze bezetting volgend jaar al voor 25% uit ontwerpers bestaan!’ Koos de Jong, sinds oktober 1999 directeur van het Europees Keramisch Werkcentrum (EKWC) in Den Bosch, streeft naar openheid, grensverlegging, en samenwerking met andere disciplines. *Peter van Kester* vroeg ontwerpers wat het EKWC hun te bieden heeft. Fotografie, tenzij anders vermeld, Peer van der Kruis.

Europees Keramisch Werkcentrum: ruim baan voor vormgevers

Hella Jongerius, 1999/2000

Fotografie: Marsel Loemans

Dagboek EKWC
sieradontwerper Ted Noten

Eerste gesprek met klei
(de eerste vier weken)
fotografie Ted Noten m.m.v.
Hugo Kaagman

Koos de Jong, directeur van het EKWC
met een onderdeel van een kleimeng-
machine om zijn nek.

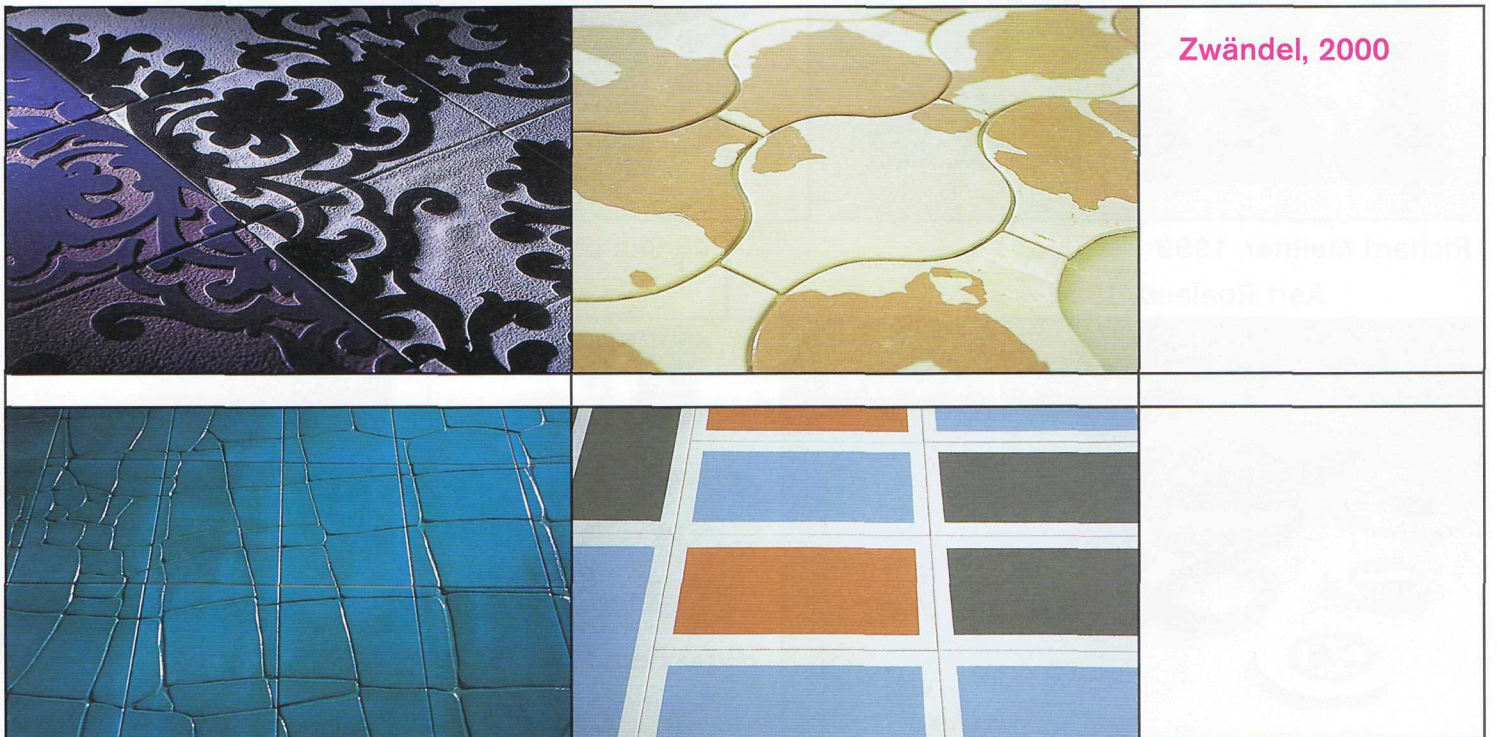
Als kloosterlingen werken de deelnemers van het EKWC drie maanden lang in een eigen studio. Tot voor enkele jaren waren dat vooral beeldend kunstenaars; ontwerpers kwamen er slechts mondjesmaat. Gemiddeld enkele per jaar. In 1993 waren dat de keramisten Saskia Koster, Esther Stasse, Eduard Hermans en Erik Jan Kwakkel. Zij waren geselecteerd door artistiek directeur Xavier Toubes en Jan van der Vaart, die ook als coördinator optraden. Daarna kwamen er vooral sieraden- en productontwerpers. Drie jaar later bezochten Hella

Jongerius, Gijs Bakker, Arnout Visser en Marcel Wanders het centrum. Aan de vooravond van haar avontuur met Rosenthal, wilde deze Droog-divisie zich grondig voorbereiden op het werken met keramiek. Het bleek onbedoeld een soort opmaat voor het Pilot Project Keramische Vormgeving (PPKV) uit 1997, gestart door De Jongs voorganger Adriaan van Spanje en bedoeld om keramische vormgeving binnen en vanuit het EKWC, een impuls te geven. Sindsdien is het aantal ontwerpers sterk gegroeid. Directeur De Jong: 'Onze taak is

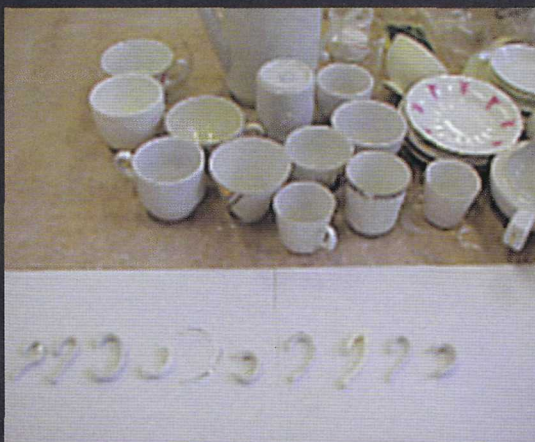
te zorgen voor optimale voorwaarden zodat deelnemers hun grenzen kunnen verleggen. Zowel technische als artistieke. Ontwerpers hebben goede ideeën maar niet altijd de technische kennis. Hier is die kennis wel aanwezig. Ik wil daarom het aantal ontwerpers opvoeren. Daarmee spelen we ook in op de tendens dat modeontwerpers, architecten, designers, beeldend kunstenaars en musici uit hun disciplines breken en gaan samenwerken, met zeer interessante resultaten. Design moet binnen het EKWC structureel worden. We hebben daarom f 135.000,-

extra gevraagd maar helaas niet gekregen: de Raad van Cultuur oordeelde dat het huidige budget voor de werkplaatsen voldoende is. Maar we zetten door en stellen desnoods plannen en ambities bij.' Geïnteresseerden kunnen een werkperiode aanvragen. Een commissie selecteert hen. Ook nodigt het EKWC zelf mensen uit, wat ruimte geeft om eigen beleid in te vullen.

Retraite Volgens De Jong verandert met de komst van meer ontwerpers de sfeer in het EKWC. Ontwerpers beginnen om negen

Zwändel, 2000

(tweede dag)

Als ik door de ruimte loop dan zie ik al die beelden en dan vraag ik me af: Waarom zijn ze van klei? Klei is slaan, afdrukken. That's it. De rest kan in polyester, ijzer, steen.

Klei maakt zenuwachtig. Je hebt de neiging om te gaan pielen, navelstaren op structuurtjes, op de verbazing van al weer een groter beeld gebakken. Klei maakt je aan het hoesten, droogt je uit, zuigt je leeg. Moet ik de liefde voor klei nog vinden of juist vermijden?

(derde dag)

Ik wil een koffiekopje kopiëren. Dat is niet eenvoudig want een mal maken van het origineel leidt tot 17% krimpverlies: krijg je zo'n poppenhuisding.

Er is hier wel een computer met een CAD-systeem, maar geen CAM, helaas ook geen rapid prototype machine. Anders was mijn mal binnen een dag klaar. Dus moet het op de ouderwetse manier: mal, binnenmal – duurt een week. Misschien goed voor mijn 'writer's block' om naast de schetsen malen te bouwen.

Zit hier nu één week; nog steeds gezellig. Vanavond voor het eerst samen gegeten. Met vijf andere lotgenoten aan tafel: wat gekletst, joints, wijntje. Gisteren was het Open Dag. Naast mijn gelijkde schetsen in servies ook een boksbal gemaakt van klei – 150 kilo, kreunend aan het plafond. Mensen zijn snel verrast. Naast al die bordjes met 'niet aanraken s.v.p.' staat er nu bij 'slaan s.v.p.' Ik heb er een mooie verzameling ringafdrukken aan

uur, hun GSM op scherp. Kunstenaars een stuk later en zonder mobieltje; zij werken wel rustig een nachtje door. De Jong: 'Ontwerpers denken in serieproducten; het zijn probleemoplossers. Kunstenaars neigen meer naar het stellen van vragen. Ontwerpers hebben een eigen dynamiek, die de kunstenaars aantrekt. En vice versa. Een probleem is dat ontwerpers zich geen drie maanden laten opsluiten; dat staat hun praktijk simpelweg niet toe. Hoewel wij een aaneengesloten periode voorstaan – dat is beter voor de concentratie –

proberen we flexibel te zijn. Dus komen ontwerpers vaker in etappes.' Toch waarderen ontwerpers, opmerkelijk genoeg, juist dit retraite-idee. Wilfried Nijhof, van ontwerp bureau Zwandel, kon zich de afgelopen zomer vrijmaken voor het werken in het EKWC. 'Die drie maanden waren ideaal voor mijn concentratie. Even los van de opdrachtenstress. De begeleiding is optimaal omdat er bijna sprake is van een één-op-één situatie tussen staf en deelnemers.' Ook de contacten met medewerkers en bezoekers ervoer

hij als stimulerend. Arian Brekvelde, die eind 1998 in het centrum verbleef, beaamt dit laatste: 'De gesprekken aan tafel – je eet samen – werkten voor mij als katalysator. Beeldend kunstenaars kijken anders naar design dan ontwerpers, afstandelijker of juist gevoelmatiger. Ik heb in die korte, intense periode ongelooflijk veel gedaan en ging met concrete producten, die me verder hielpen, naar huis.' Eugène van Veldhoven werkte enkele maanden slechts twee dagen per week in het EKWC; meer bleek niet haalbaar. Hij zou het ook niet willen.

'Het is daar een komen en gaan van mensen; dat zou mij te veel afleiden. Ik heb er behoefte aan me af te schermen.'

Technische mogelijkheden

Je zou verwachten dat het designbeleid van het EKWC zich richt op keramisten. Niets is minder waar; het spitst zich toe op ontwerpers. Zij staan nog fris en zonder vooroordelen tegenover keramiek. Voor hen blijkt het EKWC een luilekkerland. Nijhof, die experimenteerde met wandtegels: 'Na enkele weken proeven doen, kreeg ik de smaak te pakken. Ik kreeg steeds

Richard Meitner, 1999

Aart Roeland, 1999

Marijke de Goeij, 1999

Hugo Kaagman, 2000

overgehouden. Jammer dat er geen rappers waren... Van der Ploeg moet toch wat harder schreeuwen.

Bijna drie weken pendel ik inmiddels als een gastarbeider met zijn weekentasje tussen Den Bosch, Amsterdam, Maastricht en Swalmen. Moet hier en daar nog wat afronden, met als mooiste de nieuwe burgemeestersketting van Emmen, volgende week.

Heb inmiddels een tweede atelier 'gekraakt', er een tafel van acht meter ingebouwd en bij Blokster voor 200 gulden servies gekocht. Wat een bezit! De tafel is bedekt met 'schetsen in servies'. Heerlijk dit: met klei werken en toch geen vieze handen krijgen.

Ook dit atelier is bijna vol. Volgende week wordt het hard. Dan heb ik nog een

atelier zonder ramen, maar wel een mooie ijzeren verchroomde stellingkast, een beauty.

De mal voor de koffiekop komt morgen af. Aanmoedigingen en hilariteit gaan samen in de ogen van de werkplaatsmensen die op een oprechte manier stuurs zijn maar ook altijd bereid om te helpen.

De stad Den Bosch is van een sla(a)pheid en een boerenchique die je voor een raadsel plaatsen: hoe heeft Hieronymus Bosch hier kunnen leven? De St. Jan is het enige echte. Maar zo'n omgeving geeft ook rust. De dagen duren hier langer, zijn loom zonder dat je daar lui van wordt.

Over twee weken met de Rietveld Academie naar Berlijn. Studiereis heet dat. Sinds ik vorig jaar het overintellectuele boek van Cees Nootboom las, zit Berlijn als een dief in mijn steeg.

meer ideeën. Ik had nauwelijks ervaring en was er niet bang voor bestaande tegels te zandstralen, te etsen of opnieuw te glazuren. Voor keramiek tamelijk ongebruikelijk en agressief. Zo kon ik, relatief makkelijk, bestaand materiaal veranderen.' Hij onderzocht de werking van tegels op grote wandoppervlakken en buitte de contrasten tussen mat-glanzend, reliëf-vlak en diverse kleuren uit. Ook legde hij rechthoekige patronen en rasters over vierkante tegelvelden. Textielontwerper Van Veldhoven is onder de indruk van de technische kennis en wetenschappelijke men-

taliteit: 'Iedere deur die het EKWC opent, opent als het ware tien nieuwe deuren. Keramiek is veelzijdig maar lastig. Kleisamenstelling, glazuren, drogen, stoken: je moet heel planmatig opereren en je kunt niet zo intuïtief werken als met textiel. Mijn ervaring in het EKWC heeft mijn werk beslist beïnvloed. Ik ben nog zorgvuldiger geworden en ontwikkel decoraties nu vaker zelf in plaats van de kant-en-klare patronen van vroeger te gebruiken.' Ook Dick van Hoff prijst de technische knowhow. De hoge vaas, die hij momenteel in het centrum

giet, is alleen daar mogelijk: fabrikanten kunnen zich een dergelijk research-verslindend ontwerp niet veroorloven. Wat hem ook bevalt is de artistieke vrijheid: 'Als je eenmaal bent toegelaten, krijg je alle ondersteuning terwijl ze niet zeuren over de artistieke kwaliteit of de haalbaarheid van je werkplan. Wanneer je iets wilt, zetten ze alles op alles om dat realiseren.'

Productie Nijhof dreigde na afloop in een soort gat te vallen. 'Alles wat je in het EKWC doet, is studiomatig, ambachtelijk. Je moet zelf op zoek naar fabrikanten en

hoewel er wel namen genoemd worden, bestaan er nog weinig contacten met de industrie.' Dat is problematisch want het empooi voor ontwerpers binnen de fijnkeramische industrie is beroerd. Nederland kent werkplaatsen waar zelfproducerende ontwerpers kleine series kunnen laten maken, maar geen grote industrieën. Fusies en overnames lieten hun sporen na. Buiten Nederland is het nauwelijks beter. Eigenlijk lijkt alleen de sanitaire industrie nog ontwerpers in te huren, gezien de succesvolle wasbakken van Starck, Graves, Šípek

Barbara Schmidt, 2000

Mireya Masò Mas,
1999

Arian Brekveld, 1998

fotografie Marsel Loermans

Iris Eichenberg, 1999

Inmiddels alweer een week terug uit Berlijn. Voel me zelden bedrogen door een stad. Ze zweeft tussen bedrog en belofte: het is geweest en het lijkt nooit meer te kunnen komen. Ook kwaad ben ik op al die prachtige mogelijkheden op het gebied van nieuw te bouwen architectuur. Ze nemen ze niet. Wat een afzichtelijke compromissenbouw: Potsdamer Platz. Er is een hele mooie pleister, het Joods museum van Daniel Libeskind. Berlijn is een zwarte gatenstad, bombed, door midden gezeefd. Toen een week met griep. Nu weer in mijn atelier. Heb me voorgenoemen de komende twee weken loos te gaan. Heb door mijn koorts rijen ideeën opgedaan en ik ga dit 'terpentine-besoffen' uitvoeren. Maken en het dogma hoe leger je atelier

hoe beter, losgelaten. Rammen met die klei. Het meest wat ik tot nu gemaakt heb, wordt niet gebakken. Ik laat ze als dingen die de tijd niet overleven maar nu even kunnen zijn.

Heb steeds dat beeld voor ogen om een grote bal witte klei op het plein neer te leggen zodat de regen haar oplost als sneeuw en door de maanden heen er een spoor van klei over het plein onder de poort het putje aan de straatkant beroert. De bal die ik voor ogen heb, weegt bijna 5000 kg en is slechts 1.60 in doorsnee. Zo heb ik mijn kruiwagen gevuld met Blokker-servies in een hoek van mijn atelier staan en af en toe gooi ik een bord tegen de muur. Het geluid is kippervellerig. Ik blijf aarzelend gooien. De scherven laat ik lig-

en Iosa-Ghini voor Duravit. Overigens ligt dit niet alleen aan de industrie. Veel hedendaagse ontwerpen zijn amper industrieel gedacht, wat de gereserveerde opstelling van de fabrikanten begrijpelijk maakt. De liefde moet van twee kanten komen.

De Jong: 'Hoewel het EKWC vooral een laboratorium is, willen wij dit productieprobleem niet links laten liggen. Je moet niet alleen prototypen presenteren, maar ook voor een follow-up zorgen. Een ontwerper met goede ideeën moet deze kunnen vertalen naar fabrikanten. Uit een werk-

periode kunnen prototypen voortkomen, geschikt voor productie, hoewel dat geen voorwaarde is. We zijn in gesprek met de Mondriaan Stichting over de mogelijkheid gebruik te maken van de nieuwe regeling die zij samen met ABN AMRO heeft opgezet om de productie van ontwerpen te financieren. Wij zouden ontwerpers bij die productie kunnen begeleiden en stimuleren.'

Projecten Het Pilot Project Keramische Vormgeving (1997-2000), mogelijk gemaakt door een projectsubsidie van

OC&W, stelde het centrum in staat z'n industriële netwerk te vergroten. Het participeerde in het Craftproject, een initiatief van TNO en de Staffordshire University, dat de mogelijkheden van CAD/CAM onderzoekt. Ook de Finse softwareontwikkelaar DeskArtes en de producenten, aangesloten bij de Algemene Vereniging van Aardewerkfabrikanten, deden mee. Het EKWC ging over tot de aanschaf van een CAD-systeem en hoopt dat uit te breiden met een CAM-versie. Het Craftproject kreeg in 1999 een vervolg in het Keramisch

Innovatie Centrum (KIC), een krachtenbundeling van het EKWC, de AVA en TNO, gericht op gezamenlijk onderzoek en kennisoverdracht.

Toch ligt het accent voorlopig op het ontvouwen van ideeën; niet het eindproduct maar onderzoek, proces en interactie tellen. Met de nadruk op gegoten fijnkeramiek, ontstaan in een studiosituatie. Want hoe goed het centrum ook is goutilleerd, het beschikt niet over een kostbaar industrieel machinepark, geschikt voor het maken van kunststofmallen en stalen matrijzen. De expertise is wel in huis,

Edward van Vliet

Jan Broeksma

Eugène van Veldhoven

Idee op Tafel, 1999

gen en ze maken een nieuw geluid onder mijn voeten. Misschien een idee voor de eindpresentatie. Iedere bezoeker gooit servies door de ruimte! Klei moet je niet zien, maar horen.

Nog steeds zijn er muggen en hopen klei en recepten. Soms lijkt het hier een ziekenhuis. Voor elke glazuurtje staat een recept af te meten op 0.1 gram op een high-tech weegschaaltje. Afzuiger aan - masker op + van die latex glibber handschoenen.

Dr. Ted. Het luistert allemaal zo nauw. Alles wat er na de creatieve handeling gebeurt - 10 graden hogere baktemperatuur, geeft het beeld een totaal andere uitstraling. Willekeur/toeval/geluk spelen een grote rol bij de klei. Haar ziel is enorm. Als je gepassioneerd werkt is klei moeilijk

te hanteren. Gelukkig zijn de medewerkers hier lief en razend geduldig met me.

Heb ik het al gehad over het veelvoud aan nationaliteiten hier. Te beginnen met Hongaars, Noors, V.S.-aans, Belgisch, Braziliaans, New York-Joods, Argentijns, Nederlands + laatst eindelijk gezopen met een aantal mensen in het café om de hoek. De naam Laat Maar zou zo in het woordenboek van mij mogen. Volgens de kantinevrouw is dit een hele brave groep. De groep voor ons zou avondlijke zuippartijen georganiseerd hebben op drankmerken in clusters. Met als hoogtepunt 24 flessen calvados. Onder aanvoering van twee Russen, die volgens Anne 's ochtends in de kantine door haar op de vloer werd aangetroffen.

maar productie is niet het doel van het EKWC.

De Jong: 'Via het Pilot Project groeide het contact met Mosa en daaruit ontstond 'Idee op tafel', een unieke samenwerking tussen een producent, ontwerpers en het EKWC. Komend voorjaar presenteert Galerie BINNEN de resultaten en volgt een internationale première tijdens de meubelbeurs in Milaan. We hopen in Milaan ontwerpers en fabrikanten uit verschillende landen te ontmoeten. Miriam van der Lubbe en Niels van Eijk ontwierpen een modulair tentoonstellingsconcept en er ver-

schijnt een cd-rom waarin een kleine catalogus is geschoven.' Voor 'Idee op tafel' werd ontwerpers gevraagd hun visie te geven op hotelporselein. Coördinator design van het EKWC, Matthias Keller, selecteerde de ontwerpers in overleg met het veld, en lette vooral op ontwerpmentaliteit en diversiteit. Hij koos dus niet per definitie voor Droog-designers, Arnhemmers of Amsterdammers. Hij selecteerde productontwerpers (Edward van Vliet, Aart Roelandt, Niels van Eijk en Miriam van der Lubbe), een textielontwerper (Eugène van Veldhoven) en kera-

misten (Jan Broekstra en Sander Luske van JKN), die tussen oktober 1999 en maart van dit jaar in het EKWC werkten. Sommigen bedachten iets nieuws, anderen kozen, gezien de beperkte tijd en financiën, uit het Mosa-assortiment. Veel speelse ironie was het resultaat, zoals het theeservies van Miriam van der Lubbe, waarin ze de theeplekken op gebruikte kopjes sublimeerde met goudlusters, en de producten van Aart Roelandt die onder meer borden transformeerde door ze te beschilderen als verkeersborden. Van Veldhoven decoreerde bestaande kop-en-schotels

maar ontwierp ook nieuwe kommen; datzelfde deed Edward van Vliet.

De oogst lijkt wat mager. Gevolg van een te korte voorbereidingsstijd? Was de ontwerp-opdracht niet helder genoeg? Of wreekt zich hier wellicht het feit dat het EKWC zich tot de dag van vandaag vooral toelegt op ontwerpdiversiteit en niet zozeer op het vellen van artistiek-inhoudelijke oordelen?

Architectuur Voor de toekomst overweegt het EKWC een architectuurproject, daarmee

Miriam van der Lubbe

Niels van Eijk/
Miriam van der Lubbe

Idee op Tafel, 1999

Dan toch maar een dag uit het leven van...?

's Ochtends word ik vroeg wakker van de enorme vrachtschepen die aan mijn voeteneind door het sluisje in de Zuid-Willemsvaart stampen: grint, zand en olie. Ik maak koffie en steek het pleintje over naar de ateliers. Negen uur: vroeg voor mijn doen. De hete, kurkdroge lucht van de ovens slaat als een film over me heen. Als wachters staan ze centraal op dit terrein: high-tech, computergestuurd, feilloos netjes. Ik zie mijn vader hier lopen, af en toe kijkend door de kleine ronde openingen. Op zijn intuïtie zou hij besluiten of de oven klaar was. Buiten brulde dan het zwart tegen de wolken. Als een hondje liep ik als kind destijds achter hem aan, terwijl hij me veilig langs al die herrie, vuur en kolen leidde. Mijn atelier is 15x15 meter en immens

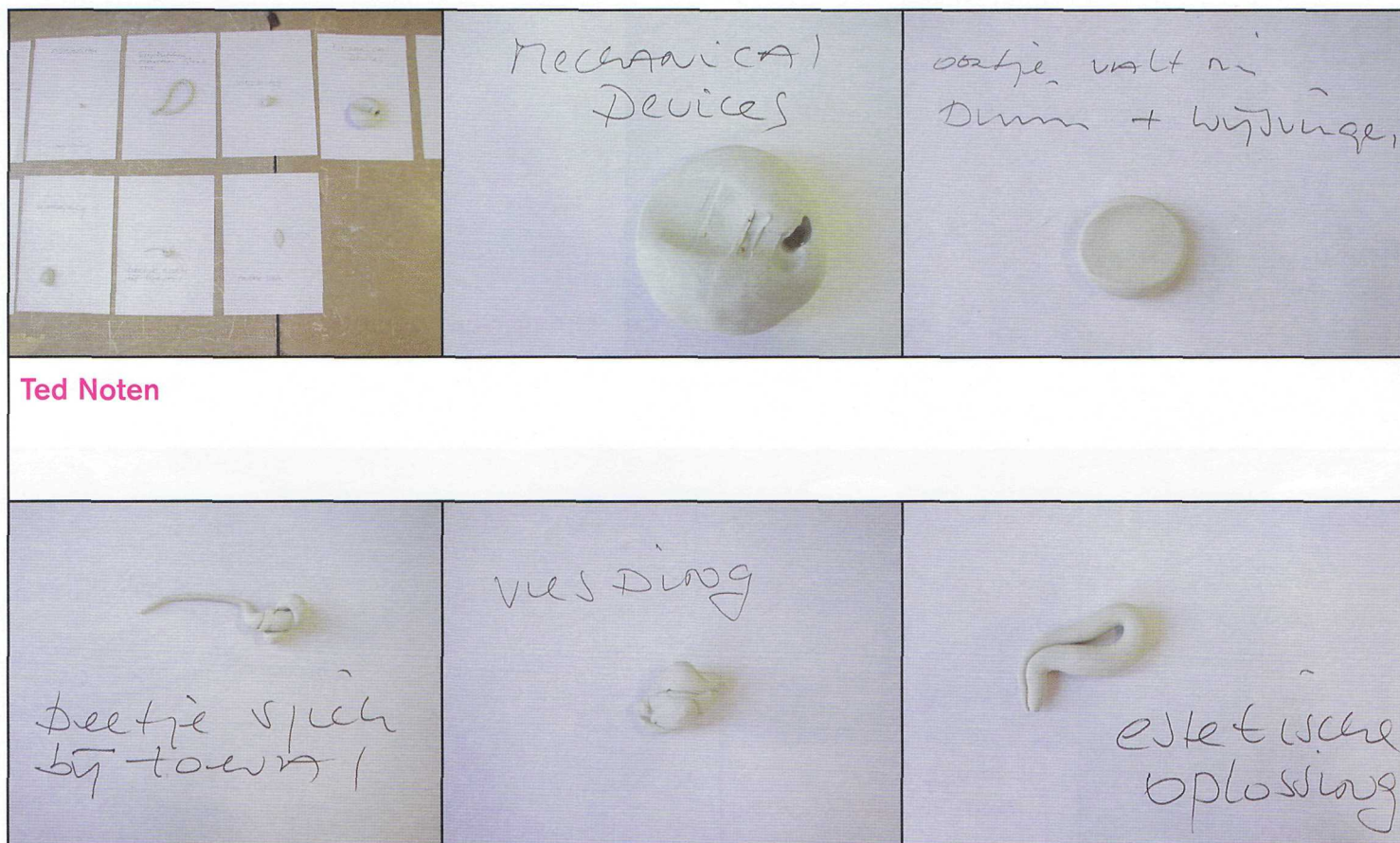
hoog. De ramen kunnen niet open en schotten scheiden deze ruimte van zes andere ateliers. Af en toe kucht iemand. Om tien uur klinkt er een zachte maar onverbiddelijke stem: koffie in de kantine. Goedemorgen koffie. Niet te weerstaan, hoewel dit soort oproepen de rebelseid van de middelbare schooltijd in mij wakker maakt. Vijf minuten later zit bijna iedereen te eten, koffie te drinken. Zelfs Koos, de directeur, doet zijn best om het gezellig te maken. En het is gezellig. In één van de tussenuitruimtes naast de gips- en kleikamer hangen borden waar je met een vette stift oproepen en noodkreten op kunt schrijven, en afspraken kunt maken met het team van minstens zes werkplaats-assistenten: ieder met zijn eigen specialisme, van ovenzetter tot glazuurder. Ik zie dat ik een afspraak heb met Marc en samen

inhakend op eigen ervaringen en op recente ontwikkelingen, zoals Babs Haenens succesvolle bouwtegel voor de Amsterdamse wooncorporatie Het Oosten of de verrassende collectie wand- en vloertegels die Mosa onlangs presenteerde. Keller: 'De tegelontwerpen van Wilfried Nijhof hebben ons aan het denken gezet over de toepassing van keramiek in architectuur. Onder architecten groeit de belangstelling voor dit materiaal. Wanneer zij iets toevoegen aan bestaande gebouwen, gebruiken ze lichte en flexibele materialen als hout en metaal maar ook kera-

miek zou geschikt zijn. Ook zoeken architecten alternatieven voor de zware baksteen en dakpan en blijken ze steeds geïnteresseerder in samenwerking met ontwerpers.' Eens in de twee jaar wil het EKWC een dergelijk project entameren. Een jaar voor ontwerp en uitvoering, het volgende jaar voor het uitventen ervan. Mede daarom is het EKWC geïnteresseerd in nieuwe presentatievormen van keramiek. De Jong raakt enthousiast, als hij zijn nieuwe beleid, dat afwijkt van dat van zijn voorgangers Toubes en Van Spanje, toelicht. Hij streeft naar openheid en

synergie met instellingen, bedrijven en personen om de inhoudelijke doelstelling van het EKWC te verdiepen en te versterken: 'Het kijken naar keramiek omvat veel meer dan alleen maar zien; het is ook ruiken, aanraken, luisteren, zelfs proeven. Hoe kun je het publiek anders laten kijken dan via de gebruikelijke maar beperkte vitrines in musea en galeries? Daarom gaan we jaarlijks experimenten organiseren, met steeds een zintuig als thema. We nodigen zestien ervaren kijkers als museumconservatoren, kunstenaars, ontwerpers, docenten en journalisten

uit, en ook minder getrainden als studenten. De eerste bijeenkomst gaat over kijken, vooral over de manier waarop dat wordt beïnvloed door de ogen c.q. opvattingen van anderen. De ervaringen moeten leiden tot nieuwe presentateertechnieken.' •

Ted Noten

brengen we de dag door in de gipskamer met het kalibreren van een mal voor mijn koffiekopje. De lucht is gorddroog waardoor mijn lippen barsten en mensen soms spontaan beginnen te bloedneuzen. Het is een hard klimaat hier. Soms twijfel ik aan het eco-systeem in dit gebouw. Het is november en nog steeds zitten de muggen er uitgehongerd bij. 's Avonds wordt er regelmatig groepsgekookt, maar toch is er altijd haast. Drie maanden is niets. En in plaats van het niets te laten, probeert iedereen er het maximale uit te halen. Het is half elf. Weer geen zin om de stad in te gaan. Op en kapot moe; tropenmaanden in Den Bosch. Buiten staat de St. Jan. Ik kijk t.v. op mijn kamer in het anonieme pension. Prachtig: voor mijn ogen de beelden van Eurosport over Sumoworstelen

in Japan, en op mijn wang de laatste mug. Wegdromen, wachten op de volgende lading grintschepen.
Ted Noten

fotografie Els van den Boorn